

agenda K

Juni 2004

Utvärdering av arbetet med Agenda kulturav
regionalt och på Riksantikvarieämbetet

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte med utvärderingen	5
Målsättning med utvärderingen	6
Metod och källmaterial	6
Organisation och styrning	7
Organisationen regionalt och på RAÄ	7
Nationell organisation för Agenda kulturarv	8
Slutsatser kring organisation	8
Utvärdering av samarbetet med projektgruppen och samordningsgruppen	10
Förutsättningar för arbetet med Agenda kulturarv	12
Syfte och målsättning för Agenda kulturarv	12
Villkor och principer för bidragsgivning inom Agenda kulturarv	12
Regionala förutsättningar för att uppnå målen med Agenda kulturarv	14
Måluppfyllelse – resultat och effekter av Agenda kulturarv regionalt och på RAÄ	16
Måluppfyllelse i länen och på RAÄ	16
En "Agenda-anda"	23
Kritik mot förslaget till programförklaring	24
Oväntade resultat	25
Strategier för förvaltning av Agenda kulturarv i länen och på RAÄ	26
Referenser	28
Bilagor:	
1. Områden och frågeställningar vid utvärderingsseminarier	
2. Frågor som besvarades skriftligt vid utvärderingsseminarierna	
3. Mall för redovisning av egenutvärdering	

Sammanfattning

Syftet med Agenda kulturarv har varit att förnya kulturmiljövårdens arbete, inriktning, demokratiska förankring och slagkraft. Målet har varit en gemensam operativ programförklaring. Arbetet inom Agenda kulturarv har drivits intensivt under 2002 och 2003, med huvudsaklig finansiering från regeringen, och har omfattat alla län samt Riksantikvarieämbetet (RAÄ). Den här rapporten baserar sig på den egenutvärdering av länens och RAÄ:s arbete som gjordes inom projektet hösten 2003.

Initiativet till Agenda kulturarv kom gemensamt från Läns museernas samarbetsråd, länsstyrelserna och RAÄ. RAÄ:s interna arbete med Agenda kulturarv har i medelstillelning och krav på återrapportering jämförts med länens arbete. Trots detta har flera påpekat i utvärderingen att Agenda kulturarv uppfattas som RAÄ:s projekt, även om initiativet från kulturarvssektorn var gemensamt. Organisationen för Agenda kulturarv har varit placerad på RAÄ och en annan geografisk placering hade kunnat tydliggöra det gemensamma initiativet till och ansvaret för projektet.

Utgångspunkten för diskussionerna inom Agenda kulturarv var att kulturarvsarbetet i högre grad skulle utgå från demokrati och delaktighet. Detta har också betonats i så gott som allt arbete i länen och på RAÄ. I utvärderingen bedömer man att ett större antal medarbetare idag har ett förhållningssätt till kulturarvsarbetet där man reflekterar över på vilka grunder och för vem man gör urval och bevarar och vems historia som förmedlas genom detta. Inom projektet finns det dock mycket få exempel där man konkret prövat metoder för delaktighet.

Att Agenda kulturarv skulle omfatta utåtriktat arbete var ett av regeringens villkor för medelstillelningen till projektet. Sammantaget har en mängd aktörer bjudits in att i högre grad delta i kulturarvsarbetet. Exempel på sådana aktörer är kommuner, hembygdsföreningar, kommunala museer och medborgare. I ett fåtal fall har man försökt etablera mer nyskapande kontakter med exempelvis roll- och konfliktspelefföreningar. Många kontaktpersoner menar i utvärderingen att man i högre utsträckning och tidigare borde ha vänt sig till andra aktörer, då erfarenheterna från denna samverkan är mycket positiva och på några håll har fått bestående former.

Ytterligare ett villkor i medelstillelningen inom Agenda kulturarv var att alla medarbetare i kulturarvsinstitutionerna skulle ges möjlighet att delta i Agenda kulturarv. De flesta län och RAÄ har i olika former arbetat intensivt med att engagera medarbetarna i de egna organisationerna. Samtidigt menar många att man i högre grad borde berett medarbetarna möjlighet att delta i projektet. I utvärderingen framkom också att många haft svårt att konkretisera syftet med Agenda kulturarvs och att man därför borde ha ägnat hela första året åt interna diskussioner om detta.

Frågan om kulturmiljövårdens roll- och ansvarsfördelning har också lyfts. Denna har uppfattats som otydlig, särskilt för allmänheten. En slutsats som kan dras ur Agenda kulturarv är att de regionala förhållandena skiljer sig mycket åt och att förutsättningarna för att lösa frågan på bästa sätt finns regionalt. Några exempel på tydliga former för ett regionalt långsiktigt samarbete finns, exempelvis genom bildandet av regionala ”kulturarvsråd” där många olika aktörer ingår. Ett fåtal län har formulerat strategidokument för de närmaste årens kulturarvsarbete, gemensamt för de regionala aktörerna. RAÄ har likaså formulerat en strategi för myndighetens arbete de kommande åren.

I utvärderingen menar många att det är svårt att identifiera tydliga resultat med Agenda kulturarv. En aspekt är att flera tar upp att Agenda kulturarv varit en del i en större process, som redan startats inom kulturarvsarbetet och som återfinns i hela samhället. Många menar dock att Agenda kulturarv påskyndat processen och medfört en ”anda” som nu delas av flera inom kulturarvsarbetet. Denna anda innefattar bland annat att reflektera kring sitt arbete i termer av demokrati, delaktighet, medborgardialog, samverkan, öppenhet och att befinna sig mitt i samhällsutvecklingen.

Mer att läsa om insatserna och resultaten från projektet finns i *Agenda kulturarv – slutrapport* samt programförklaringen.

Inledning

Bakgrund

Under de sista månaderna 2003 inleddes en egenutvärdering av länens och Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) arbete inom projektet Agenda kulturarv. Den här rapporten är en sammanställning av resultaten från dessa egenutvärderingar. Dessutom lyfts några frågeställningar eller problem som kan vara intressanta att studera ytterligare i framtiden, både utvärderingssamordnarens egna reflektioner och synpunkter som kommit fram i egenutvärderingarna.

Projektet Agenda kulturarv initierades hösten 2000 av Länsmuseernas samarbetsråd, länsstyrelserna och RAÄ i samband med planeringen av RAÄ:s utbildningar för chefer verksamma inom kulturmiljöområdet. Initiativet utmynnade i ett förslag som inte syftade till utbildning, utan till att vitalisera hela debatten om och i kulturmiljösektorn. Under RAÄ:s Höstmöte i december 2000 presenterades förslaget och länsantikvarierna, landsantikvarierna samt RAÄ:s avdelningschefer fattade ett beslut att samla sig i ett gemensamt projekt – Agenda kulturarv.

Stiftelsen Framtidens kultur, som lämnar bidrag till långsiktiga och nyskapande kulturprojekt, beviljade 2001 projektet 900 000 kronor. I budgetpropositionen för år 2002 föreslog regeringen att projektet skulle ges möjlighet att nyttja 10 miljoner kronor per år ur anslaget Bidrag till kulturmiljövård 28:27. På så sätt blev det möjligt att driva det landsomfattande arbetet med Agenda kulturarv under 2002 och 2003. Arbetet med Agenda kulturarv i projektform avslutas under våren 2004.

Syfte med egenutvärderingen

Syftet med egenutvärderingen är att undersöka hur Agenda kulturarvs syften och målsättningar har uppnåtts i det regionala arbetet och på RAÄ. I detta ingår också att undersöka hur bidraget till kulturmiljövård använts i länen och på RAÄ samt hur villkor och principer för bidragsgivning inom Agenda kulturarv påverkat arbetet.

Frågeställningar som är centrala är därför:

- Vilka målsättningar sattes upp regionalt med arbetet inom Agenda kulturarv?
- Vilka resultat uppnåddes regionalt?
- Hur valde man att arbeta och varför?
- Vad skulle man ha gjort annorlunda om man fick göra om Agenda kulturarv idag?
- Hur avser man regionalt att använda sina resultat i framtiden?

Målsättning med egenutvärderingen

Målsättningen är att utvärderingen av länens och RAÄ:s arbete ska tydliggöra resultaten från arbetet inom Agenda kulturarv så att erfarenheter kan dras för framtiden och föras in i den löpande verksamheten. Avsikten är att utvärderingsrapporten ska komplettera slutrapporten till regeringen, samt Agenda kulturarvs programförklaring.

Metod och källmaterial

Under november och december 2003 genomfördes fyra utvärderingsseminarier utspridda geografiskt över landet. Till dessa kallades kontaktpersonerna för Agenda kulturarv i länen och på RAÄ (*se vidare under Organisation och styrning*), vilka i sin tur hade möjlighet att bjuda in fler deltagare. Totalt deltog 32 personer från 15 län samt från RAÄ i seminarierna. De flesta deltagarna var kontaktpersoner för sin organisation, men några representanter för regionala styrgrupper deltog också. Som regel var dessa personer även läns- eller landsantikvarier eller enhetschefer. I ett fåtal fall deltog personer från organisationer man samverkat med regionalt, till exempel hembygdsföreningar.

Ylva Blank, samordnare av utvärderingsrapporten, och Sophie Nyman, från projektgruppen, höll gemensamt i seminarierna som genomfördes i diskussionsform utifrån ett antal frågeställningar (*se bilaga 1*). En person fungerade som seminarieledare och en person förde minnesanteckningar. Vid seminariet fick alla deltagare göra en skriftlig utvärdering av hur man upplevt att kontakterna med den nationella projektgruppen respektive samordningsgruppen fungerat. De län som inte var representerade på diskussionsseminarierna kontaktades vid behov i efterhand för kompletterande uppgifter.

Formuläret för åiterrapportering av 2003 års medelstilldelning inom Agenda kulturarv innehöll ett antal frågor om organisation och insatser. Dessutom gjorde varje län samt RAÄ en skriftlig egenutvärdering utifrån några övergripande frågeställningar. Även dessa åiterrapporteringar har legat till grund för den här rapporten. Andra dokument som använts som källor till rapporten finns återgivna under *Referenser*.

Samtidigt som utvärderingsseminarierna genomfördes hösten 2003 var den första versionen av programförklaringen ute på remiss i de olika organisationer som deltagit i arbetet med Agenda kulturarv. Många av deltagarna, framför allt kontaktpersonerna, relaterade därför sitt arbete till den text som skickats ut. Denna remissomgång kom således att i viss utsträckning påverka diskussionerna vid seminarierna.

Organisation och styrning

Organisationen regionalt och på RAÄ

Kontaktpersoner

Alla län har, liksom RAÄ, haft en eller flera kontaktpersoner för sitt arbete med Agenda kulturarv. Skåne och Blekinge delade på en kontaktperson under 2002, fram till april 2003. Kontaktpersonerna har ibland kallats projektledare eller samordnare, men här används, för att förenkla, genomgående termen ”kontaktperson”.

Omkring hälften av kontaktpersonerna för Agenda kulturarv arbetade redan inom länsmuseum, länsstyrelsen eller RAÄ och fick uppdraget att vara kontaktperson som en del av sina arbetsuppgifter. Omkring hälften av länen rekryterade en kontaktperson specifikt för arbetet med Agenda kulturarv. Några län har haft flera kontaktpersoner parallellt, vanligen en på länsmuseum och en på länsstyrelsen. Flera län har, liksom RAÄ, bytt kontaktperson under projekttiden, vilket möjligen försvårat utvärderingsarbetet i de fall bytet skett under projektets sista månader. Till den skriftliga utvärderingen har den nuvarande kontaktpersonen i flera fall haft kontakt med sin föregångare och hämtat in dennes synpunkter. Vid utvärderingsseminarierna deltog dock enbart de personer som var kontaktpersoner hösten 2003.

Nästan alla kontaktpersoner har sin bakgrund, utbildningsmässigt och/eller yrkesmässigt, inom kulturmiljövården, snarare än inom det vidare begreppet kulturarvsarbetet, exempelvis museernas pedagogiska verksamhet. I alla län utom två har kontaktpersonerna haft sin arbetsplats på länsstyrelsen, länsmuseum eller RAÄ. I de två avvikande fallen har kontaktpersonerna geografiskt varit placerade på någon av länets kommunala förvaltningar.

Styrgrupper

I de flesta län har det funnits en styrgrupp för det regionala arbetet. På RAÄ har den ordinarie ledningsgruppen haft ett styrgruppsansvar. I styrgrupperna regionalt har som regel länsantikvarien och länsmuseumcheferna varit representerade. Därutöver har representationen påverkats av de regionala förhållandena. I några fall har en person från något kommunalt museum i länet suttit i styrgruppen. I andra fall har det funnits representanter för hembygdsförbund, kommuner, kommunförbund, universitet/högskola, landsting/regional förvaltning och de regionala kontoren för RAÄ:s Avdelning för arkeologiska undersökningar. I flera län har också andra personer inom länsmuseum och länsstyrelserna suttit med i styrgrupperna, såväl avdelningschefer som handläggare och länsråd.

Arbetsgrupper

I några län har det dessutom funnits arbetsgrupper som stöd för kontaktpersonerna. Dessa arbetsgrupper har som regel haft en bred representation från universitet/högskola, kommuner/kommunförbund, regioner/landsting, arkiv, hembygdsförbund/-föreningar, kommunala museer, näringsliv, Svenska kyrkan, turismsektorn etc. I vissa fall har det funnits flera arbetsgrupper, som fokuserat på exempelvis olika teman eller inriktningar för arbetet inom Agenda kulturarv.

Nationell organisation för Agenda kulturarv

Projektgrupp

En nationell projektgrupp har fungerat som ett praktiskt stöd för arbetet inom Agenda kulturarv i hela landet. Projektgruppen har varit projektets sammanhållande organ för det arbete som bedrivits runt om i landet och på RAÄ. Projektgruppen har bestått av tre personer och har geografiskt varit placerade på RAÄ i Stockholm. Projektgruppen påbörjade sitt arbete 2001.

Samordningsgrupp

Agenda kulturarv har nationellt styrts av en samordningsgrupp, vilken har träffats ungefär en gång per månad. Dess uppgift har varit att representera sina olika organisationer och dessas specifika intressen genom projektets olika faser samt att ta beslut om projektets inriktning. Gruppen har bestått av två representanter från Länsmuseernas samarbetsråd, två representanter från länsstyrelserna och två representanter från RAÄ. Representanter för Statens kulturråd och Svenska kommunförbundet har varit adjungerade till samordningsgruppens möten. Projektledaren för Agenda kulturarv har varit ordförande i samordningsgruppen.

Referensgrupp

Andra organisationer som verkar nära Agenda kulturarvs samverkande organisationer, såsom centrala museer, kommunala museer, Svenska Hembygdsförbundet, Riksarkivet och Kungliga biblioteket knöts under 2002 till arbetet i form av en referensgrupp. Referensgruppen har fungerat som ett forum för avstämning kring vad som är på gång i projektet samt för återkoppling och diskussion kring övergripande frågor som projektet väckt.

Slutsatser kring organisation

I de regionala utvärderingarna är det flera personer som nämner att man uppfattar Agenda kulturarv som RAÄ:s projekt. Detta trots att RAÄ:s interna arbete med Agenda kulturarv, i egenskap av en av tre projektägare, har likställts med länens i exempelvis medelstilledning och krav på återrapporteringar. Denna fråga lyftes inte specifikt i utvärderingen, men synliggjordes ändå.

Några anledningar till att Agenda kulturarv kommit att ses som ett projekt drivet av RAÄ kan vara att projektgruppen har varit placerad i RAÄ:s lokaler och därmed haft post, e-post och telefonnummer till RAÄ. Projektgruppen har formellt varit anställda av RAÄ. Även hemsidan Agenda kulturarv låg till en början under RAÄ:s hemsidesadress. Det fanns alltså flera praktiska anledningar till att förknippa Agenda kulturarv med RAÄ. Det är också RAÄ som i sitt regleringsbrev har haft uppdraget att driva projektet och likaså uppdraget att återsamla resultat och insatser inom Agenda kulturarv till regeringen. RAÄ skulle i samråd med Statens kulturråd fatta beslut om fördelning av bidrag inom ramen för projektet.

Det hade varit fullt möjligt att placera den nationella projektgruppen på en annan myndighet än RAÄ och även på en annan ort än i Stockholm. En effekt av detta hade kunnat vara att de tre initiativtagarna till projektet – länsstyrelserna, länsmuseumens samarbetsråd och RAÄ – hade tydliggjorts och Agenda kulturarv inte hade förknippats med RAÄ eller betraktats som ”myndighetens projekt” i lika stor utsträckning. Att Agenda kulturarv uppfattats som RAÄ:s projekt snarare än ett gemensamt initiativ från kulturarvssektorn har inneburit att ansvaret för projektet blivit otydligt för dem som arbetar regionalt och på RAÄ.

Mandatet att driva Agenda kulturarv i länen och på RAÄ

I vilken utsträckning kontaktpersonerna upplevt att de blivit styrda av chefer eller styrgrupper i sitt arbete eller vilken frihet de har haft att själva driva och styra projektets inriktning, varierar mycket mellan de olika organisationerna och personerna. Detta är också en individuell upplevelse, beroende av den egna erfarenheten av att driva projekt och den egna viljan att ha stor frihet eller stark styrning.

Ett antal av kontaktpersonerna har endast arbetat halvtid med Agenda kulturarv och har således haft många andra arbetsuppgifter samtidigt. Detta har av dessa personer uppfattats som problematiskt. Det har varit svårt att få tiden att räcka till, oavsett om man arbetat med Agenda kulturarv intensivt under vissa perioder eller spridit ut arbetet jämnt tidsmässigt. Det kan tyda på att dessa kontaktpersoner inte haft ett tydligt mandat att lägga ner tillräckligt mycket tid på Agenda kulturarv. Flera av organisationerna tillsatte också kontaktpersoner i ett sent skede, i vissa fall först sedan ett halvår av 2002 passerat.

Flera tog i utvärderingen upp att det varit oklart i vilken utsträckning de som *inte* varit avlönade av Agenda kulturarv kunnat engagera sig i projektet och vilket mandat kontaktpersonen har haft att göra det möjligt för alla att delta. Det framstår också som om det har varit mer oklart om kontaktpersonen haft mandat att engagera medarbetarna i de organisationer där kontaktpersonen själv inte varit anställd eller placerad.

Många betonade i utvärderingen att cheferna inom kulturmiljövården har ett stort ansvar när Agenda kulturarv i projektform avslutas. Agenda kulturarv har haft intentionen vara ett

förändringsarbete, vilket initierats på chefsnivå inom kulturmiljö- och kulturarvssektorn. Chefernas ansvar att följa upp och implementera erfarenheterna från projektet betonades av många i utvärderingen. Man såg det som mycket väsentligt att diskussionerna om värdegrund och förhållningssätt fortsätter, även sedan projektet avslutats.

Utvärdering av samarbetet med projektgruppen och samordningsgruppen

De personer som deltog i egenutvärderingen fick skriftligt besvara frågan om hur man ansåg att samarbetet med Agenda kulturarvs projektgrupp respektive samordningsgrupp fungerat. De som arbetat som kontaktpersoner fick besvara frågan om samarbetet med projektgruppen, eftersom projektets organisation inneburit att denna skulle utgöra den mest naturliga kontaktytan. De som deltog i utvärderingsseminarierna och som själva representerade styrgrupper för det regionala arbetet fick besvara frågan om hur samarbetet med samordningsgruppen fungerat. Då de flesta styrgruppsrepresentanter är chefer inom kulturmiljövården (läns- eller landsantikvarier) föll det sig naturligt att deras kontakt skett med samordningsgruppen, som ju haft representanter från länsstyrelserna och länsmuseumerna. Frågorna som ställdes till kontaktpersoner och styrgruppsrepresentanter återfinns i bilaga 2.

Samarbetet med projektgruppen

Kontaktpersonerna är samstämmiga kring att medarbetarna i projektgruppen alltid varit tillmötesgående, entusiasmerande och till stor hjälp för arbetet i de egna organisationerna. Här finns ingen negativ kritik från någon. Man anser att projektgruppen varit både professionella och personliga och några nämner att de fått ett stort stöd av projektgruppen när arbetet inom Agenda kulturarv känts motigt eller svårt. Det stöd kontaktpersonerna upplever att de har fått från projektgruppen handlar också om att ha fått tips om föredragshållare eller att få kontakt med andra som arbetat inom Agenda kulturarv och ta del av deras erfarenheter.

Informationsspridning

En aspekt som vi bad svarspersonerna att beakta var hur de uppfattat all den information de fått från projektgruppen. Informationsflödet inom Agenda kulturarv har varit centralt för genomsiktligheten i projektet och projektgruppen har via e-post kontinuerligt förmedlat information till kontaktpersonerna över landet. Information har också spridits via hemsidan för Agenda kulturarv och i samband med speciella tillfällen som inför möten, konferenser, återsrapporteringar och äskanden av bidrag. Dessutom har många kontaktpersoner haft tät telefonkontakt med projektgruppen.

Åsikterna om ifall informationen man fått från projektgruppen varit bra eller inte går vitt isär. Omkring hälften av svarspersonerna tycker att det spridits alltför mycket information och/eller att informationen varit alltför omfattande, vilket inneburit att man inte orkat ta till sig den. Flera personer anser också att informationen kommit för sent. Det gäller exempelvis inbjudningar till möten och texter som sänts ut att läsa inför träffar och konferenser. Omkring hälften av svarspersonerna anser dock att informationsspridningen fungerat bra, såväl i omfattning som i innehåll och tid. Att åsikterna går isär på detta vis kan bero på att förutsättningarna för kontaktpersonerna skilt sig åt – vissa har arbetat heltid med att samordna Agenda kulturarv, medan andra endast arbetat halvtid och därmed kanske inte haft den tid till sitt förfogande som behövts för att ta till sig all information.

Samarbetet med samordningsgruppen

Ett fåtal av de som deltog i utvärderingsseminarierna representerade styrgrupper i länen. Dessa personer kom övervägande från länsstyrelserna och därför handlar svaren mest om hur länsantikvarieföreningen förankrat och spridit information om Agenda kulturarv. Flera av svarspersonerna uppger att de har svårt att lämna några konkreta synpunkter på samordningsgruppens arbete, då de haft mycket liten eller ingen kontakt med dess representanter.

Mot bakgrund av svarspersonernas hemmahörighet uppger de flesta att förankringen av projektet i den egna kåren i huvudsak skett genom länsantikvarieföreningen. Där anser man sig ha fått god information om Agenda kulturarv, men inte haft särskilt stora möjligheter att påverka inriktningen. Agenda kulturarv har lyfts vid mötena i länsantikvarieföreningen och information har givits, dock inte från samordningsgruppen som helhet, utan från dess representanter för länsstyrelserna. Dessa svarspersoner uppger sig däremot ha haft stora möjligheter att påverka utvecklingen regionalt, vilket är naturligt då de som regel suttit i regionala styrgrupper. I vilken mån information spridits i chefsgrupperna inom läns museernas samarbetsråd respektive RAÄ har inte utretts i utvärderingen, då alltför få eller inga representanter för dessa deltog i utvärderingen.

Förutsättningar för arbetet med Agenda kulturarv

Syfte och målsättning för Agenda kulturarv

Syfte och målsättning för Agenda kulturarv formulerades första gången i februari 2001 i en projektplan, inför det upptaktsmöte för Agenda kulturarv som hölls i april samma år. Den projektplan som därefter togs fram utgick från diskussionerna som hållits under mötet. Planen kom att revideras något sedan det blivit klart att regeringen beviljat Agenda kulturarv pengar.

Det övergripande syftet med *Agenda kulturarv* är att erbjuda en mötesplats för analys och diskussion och därigenom samla kulturarvssektorn till en gemensam framtidsatsning. /.../ Fyra huvudsakliga syften kan urskiljas:

- gemensamma mål och en gemensam värdegrund inom sektorn som helhet och inom de enskilda organisationerna – en enad *offensiv* för framtiden,
- en öppen och flexibel sektor där samspel med medborgarna och andra sektorer utvecklas och en kontinuerlig diskussion förs kring kulturmiljövårdens behov, mål, metoder och värderingar,
- kulturarvet blir mer tillgängligt och angeläget som en positiv kraft för en bredare allmänhet och andra sektorer,
- att öka medvetenheten kring kulturarvet hos politiker och opinionsbildare samt göra kulturarvsfrågorna så angelägna att de får en självklar roll i formuleringen av de politiska målen för samhällsutvecklingen.

Projektets mål är att:

- arbeta fram en gemensam operativ programförklaring för kulturarvssektorn som beskriver vad vi vill uppnå samt hur vi ska nå dessa mål.
- som en del av programförklaringen presentera tydliga ledord för verksamheten som ska genomsyra kulturarvssektorns alla arbetssätt och åtgärder.
- finna former för fortlöpande prövning och utveckling av värderingar, metoder och arbetssätt inom sektorn och med andra aktörer, t ex universitet och högskolor.
- aktivt uppmuntra till att alla inom sektorn ges möjlighet att delta i framtidsytande strategisk planering.

Ur Projektplan för Agenda kulturarv, 2001-02-28

Villkor och principer för bidragsgivning inom Agenda kulturarv

Under 2001 beviljades Agenda kulturarv 900 000 kronor från Stiftelsen Framtidens kultur. I december 2001 blev det klart att Agenda kulturarv beviljades finansiering under två år från regeringen. Detta möjliggjorde att ett omfattande projekt kunde drivas över hela landet. Regeringens, eller kulturdepartementets, formulering i *Förordningen (2001:1052) om bidrag till satsningar inom projektet Agenda kulturarv*, vilken utfärdades i december 2001 och upphörde att gälla den 31 december 2003, ställde dock krav på att insatserna inom projektet skulle vara utåtriktade. Här formulerades också ett syfte för den verksamhet inom Agenda kulturarv som kunde erhålla bidrag: "Med projektet *Agenda kulturarv* avses sådan

verksamhet som har till syfte att förnya kulturmiljövårdens arbete, inriktning, demokratiska förankring och slagkraft.” (SFS 2001:1052)

I förordningen skrev man också att bidrag fick lämnas till utåtriktad verksamhet som har till syfte att lyfta fram kulturarvets betydelse och roll i samhällsutvecklingen och att länsövergripande samarbetsprojekt skulle prioriteras i bidragsgivningen. Villkoret för pengarna var att bidraget högst fick uppgå till 50 procent av kostnaden för det enskilda projektet. Bidragen skulle prövas av RAÄ och beslut fattas i samråd med Statens kulturråd. I RAÄ:s regleringsbrev för 2002 och 2003 skrev regeringen att myndigheten fick använda högst 10 miljoner kronor till utåtriktade satsningar inom Agenda kulturarv, i enlighet med förordningen ovan. Regeringens formuleringar innebar alltså en tyngdpunkt på det utåtriktade arbetet inom Agenda kulturarv, vilket senare kom att betonas i såväl projektplan som villkor för bidragsgivning inom projektet.

Första ansökningstillfället inför 2002

Det första ansökningstillfället för bidrag för satsningar inom projektet Agenda kulturarv utlystes i december 2001. Utöver de villkor som regeringen satte upp i *Förordningen (2001:1052) om bidrag till satsningar inom projektet Agenda kulturarv* ställde RAÄ, genom samordningsgruppen, ytterligare några krav på ansökningarna. Projekten i ansökningarna skulle röra kulturarvet i ett brett perspektiv och inte enbart kulturmiljövården. Bidragen skulle sökas gemensamt av länsmuseum och länsstyrelse.

Olika målgrupper som medborgare, kommuner, kommunala museer, skolor, hembygdsföreningar, andra ideella organisationer och högskolor skulle engageras i projekten. I ansökningarna skulle det också framgå hur man avsåg att ge personalen på länsstyrelse och länsmuseum möjlighet att delta i projektet och hur man planerade att integrera projektet och erfarenheterna från detta i övrig verksamhet.

Andra ansökningstillfället inför 2002

Vid nästa ansökningstillfälle, i mars-april 2002, betonades ytterligare att projekten inom Agenda kulturarv skulle omfatta utåtriktat arbete. Med detta avsågs verksamhet som bjuder in andra kulturarvsaktörer än de traditionella att delta i projektet. Dessa andra kulturarvsaktörers synpunkter skulle vägas in i förnyelsearbetet. I villkoren förutsatte man också att verksamheten som de traditionella kulturarvsaktörerna, med vilka man förmodligen avsåg länsstyrelsernas kulturmiljöenheter och läns museerna, bedrev inom projektet i högre utsträckning arbetade i dialog med omgivande samhälle.

Första ansökningstillfället inför 2003

I februari 2003 fördelades bidrag för det fortsatta arbetet med Agenda kulturarv. Villkoren var, utöver att uppfylla projektets syften, att länen och RAÄ skulle under 2003 ha en bred diskussion med omgivande samhälle inför rapporteringen den 31 mars samma år inför det så kallade Majmötet. Majmötet var en arbetskonferens under tre dagar som gav ett viktigt underlag för programförklaringen. Länen skulle vidare ansvara för sin representation vid Majmötet och fungera som remissinstans för den första versionen av programförklaringen, vilken skickades ut under hösten 2003.

Andra ansökningstillfället inför 2003

I juli 2003 fördelades vid ett andra tillfälle medel till så kallade lokala projekt, där länsstyrelser/länsmuseer och RAÄ hade möjlighet att utifrån ett underlag själva fördela medel till lokala aktörer som ville driva projekt i Agenda kulturarvs anda. Exempel på andra eller lokala aktörer som beviljades medel är kommunala och lokala museer, hembygdsföreningar/-förbund och andra intresseföreningar.

Regionala förutsättningar för att uppnå målen med Agenda kulturarv

Länens arbete med Agenda kulturarv för att uppnå syften och målsättningar med projektet styrdes alltså dels av den inriktning på projektet som initiativtagarna slagit fast, dels av de medel man hade till sitt förfogande. Förutsättningarna påverkades också av regionala förhållanden, till exempel situationen på länsstyrelse och länsmuseum, vilka kontaktnät som redan var etablerade och de eventuellt pågående diskussionerna om värdegrund och inriktning.

Några svars personer anser att de har haft stora möjligheter att påverka det regionala arbetet inom Agenda kulturarv, men däremot inte upplevt att de haft särskilt stora möjligheter att påverka den nationella inriktningen av arbetet. Några tar också upp att Agenda kulturarv har haft oklara mål- och syftesformuleringar, vilket åtminstone inledningsvis försvårade arbetet och förankringen regionalt.

En bild av de regionala förutsättningarna ges i de omvärldsanalyser som de flesta län och RAÄ gjorde under 2002. Här betonade många att organisationernas styrkor låg i den egna personalens kunskap, kompetens, engagemang och genuina intresse för sitt arbete. Man ansåg också att det idag finns ett stort allmänt intresse kring kulturhistoria, som man i högre grad ville ta vara på. Däremot såg sig många sakna strategier, metoder och policydokument för att uppfylla sina mål med verksamheten. Det i sin tur får konsekvensen att man upplever sin arbetsbelastning som hög och att arbetet i många fall känns ineffektivt.

Det är även påtagligt hur många som nämner att roll- och ansvarsfördelningen mellan länsstyrelse och länsmuseum upplevs som otydlig, framför allt för allmänheten. Detta gäller också de offentligt finansierade kulturarvsinstitutionernas förhållande till kommunerna. I omvärldsanalyserna tror man att kommunerna har en mycket betydelsefull roll i kulturarvsarbetet.

Utöver denna samstämmighet i omvärldsanalyserna präglas dessa av en insikt om de specifika förhållanden som rör de egna organisationerna. I utvärderingsseminarierna blev det tydligt hur de regionala förutsättningarna präglade arbetet med Agenda kulturarv. Ett exempel är den mängd aktörer som finns inom kulturarvsarbetet i de två storlänerna Skåne och Västra Götaland. Här har mycket av det regionala arbetet koncentrerats kring att skapa nätverk och föra diskussion inom den mängd organisationer med regionala uppdrag i länen. Hur man valde att organisera sitt arbete med Agenda kulturarv har också påverkat förutsättningarna. *(Se även föregående kapitel Organisation och styrning)*

Måluppfyllelse – resultat och effekter av Agenda kulturarv regionalt och på RAÄ

Genomgående tyckte personerna som deltog i utvärderingsseminarierna att Agenda kulturarv som helhet varit mycket positivt att arbeta med. Framför allt tog man upp betydelsen av alla de samtal som förts inom projektet kring värdegrund, arbetssätt, förändringsarbete och liknande. Att ha haft tid och utrymme avsatt för att samtala kring dessa frågor med arbetskamrater och med alla de olika aktörer man valt att samarbeta med var något som lyftes fram vid varje utvärderingsseminarium. Flera menar också att de resurser som tillfördes Agenda kulturarv var en förutsättning för att ge projektet det omfång och den bredd det har haft i deltagande.

Måluppfyllelse i länen och på RAÄ

I utvärderingsunderlaget är det många som nämner att man inledningsvis upplevde målen och syftena med Agenda kulturarv som svåra att ta till sig och omsätta i praktisk verksamhet. Villkoret att diskussionerna om kulturarvsarbetets framtida inriktning skulle föras i dialog med omvärlden och andra aktörer än de traditionella, medförde också att man var tvungen att tydligt förklara för andra, med liten kunskap överhuvudtaget om kulturarvsarbetet, vad man strävade efter i projektet. Här fanns alltså ett behov av att förtydliga syften och målsättningar med sitt eget regionala och för RAÄ interna arbete inom Agenda kulturarv. Flera har erfarenheten att dem man sökte upp för att diskutera kulturarvsarbetets förhållningssätt med, efterfrågade en större konkretion. De undrade vad Agenda kulturarv skulle innebära för dem i praktiken. Några menar att man inledningsvis i sitt arbete strävade efter en alltför stor bredd, vilket inte underlättade för konkretion.

En gemensam lägesbeskrivning av kulturmiljövården i hela landet hade kunnat underlätta för uttolkningen av syften och målsättningar med projektet. Ambitionen var att de omvärldsanalyser som gjordes 2002 skulle ha fungerat som en sådan. Vissa av omvärldsanalyserna blev dock inte färdiga förrän under hösten samma år, då projektarbetet redan pågått i drygt ett halvår. En gemensam nulägesbeskrivning hade kunnat innehålla förslag till *vad* man ville förändra i sitt arbete på ett mer konkret plan och även beskriva vad i arbetet man betraktade som konkreta styrkor.

Flera menar i utvärderingen att hela första året inom Agenda kulturarv borde ha ägnats åt interna diskussioner. Då hade man haft möjlighet att precisera syften och målformuleringar och kanske uppnått en tydligare och enklare kommunikation med aktörer i omvärlden. Däremot är det inte säkert att man hade kunnat få extra medelstilldelning från regeringen för att endast föra interna diskussioner. Det är ju rimligt att förvänta sig att offentligt finansierade organisationer kontinuerligt reflekterar över hur målen för verksamheten ska uttolkas och på bästa sätt uppfyllas. Likaså kan man förvänta sig att det finns ett samarbete mellan de olika kulturarvsinstitutionerna i samhället.

I utvärderingen diskuterades även de syften och målsättningar som de deltagande länen och RAÄ satt upp för sitt arbete med Agenda kulturarv. Här framkom att flera ansåg sig ha satt upp alltför omfattande syften och målsättningar med arbetet. Man såg också att tydligare avgränsade syftes- och målformuleringar regionalt och på RAÄ kunde ha underlättat för uttolkning av nationellt syfte och mål med Agenda kulturarv.

Det bör nämnas att det finns flera exempel på län som fokuserat sitt arbete inom Agenda kulturarv på något konkret, som en revidering av ett regionalt kulturmiljöprogram eller ett annat projekt med tydlig anknytning till den ordinarie verksamheten. Dessa län tycks inte ha haft samma problem med uttolkning och konkretisering av målen med Agenda kulturarv

I de dokument som styr arbetet för Agenda kulturarv, framför allt projektplan samt villkor och principer för fördelning av medel, betonades alltså några teman som skulle präglade arbetet. Ett villkor var att kulturmiljöorganisationerna regionalt skulle driva Agenda kulturarv gemensamt och formulera en gemensam projektbeskrivning. Ett annat villkor var att alla anställda i kulturarvsorganisationerna skulle ges möjlighet att delta i arbetet. Ytterligare ett villkor var att "andra aktörer" skulle bjudas in i arbetet, särskilt betonades här kommunerna, hembygdsföreningarna och grupper som normalt inte nås av eller tar del av kulturarvsarbetet. Dessutom skulle länens och RAÄ:s arbete uppfylla syfte och målsättning med Agenda kulturarv. Här har vi kunnat konstatera att demokrati och delaktighet redan vid upptaktsmötet blivit ett viktigt tema, vilka också återfinns i regeringens formulering av projektets syfte ("*...förnya kulturmiljövårdens... ...demokratiska förankring och slagkraft*"). Här nedan görs en genomgång av insatser och erfarenheter från arbetet utifrån dessa teman.

Målet med Agenda kulturarv har varit en gemensam operativ programförklaring och så gott som alla deltagande organisationer har lämnat sina bidrag till denna genom återrapporteringar och deltagande i arbetskonferenser. Det är också några län som skrivit regionala programförklaringar. Då remissen av programförklaringen sammanföll i tid med utvärderingsseminarierna behandlas denna under en särskild rubrik.

Demokrati och delaktighet

Betoningen på demokrati och delaktighet i Agenda kulturarv var, som tidigare nämnts, givet redan i projektets inledande diskussioner, innan finansieringsfrågan var klar. Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön är också ett av de politiska målen för verksamheten. Vikten av delaktighet som ett förhållningssätt har betonats i nästan alla diskussioner av i stort sett samtliga parter inom Agenda kulturarv. Att ett stort antal medarbetare skaffat sig ett förhållningssätt till verksamheten som i högre utsträckning utgår från demokrati och delaktighet är en viktig effekt av Agenda kulturarv, vilket många påpekar i utvärderingen. (*Se även avsnittet En Agenda-anda*)

En slutsats som man har dragit i projektet och i utvärderingen är att kulturmiljövården kontinuerligt måste reflektera över på vilka grunder och för vem man gör urval och bevarar, liksom vems historia som förmedlas genom detta urval. Diskussionerna har också kommit att

handla om att utgångspunkten för arbetet i högre grad ska vara det immateriella kulturarvet och inte de materiella objekten. Vikten av att i högre grad ha ett förvaltningsperspektiv i verksamheten, där man funderar över hur historia brukas och används och hur kulturmiljövården förhåller sig till detta har också ingått i diskussionerna om demokrati och delaktighet.

Att bjuda in fler i samtalet om kulturarvsarbetet i olika samverkansformer har inneburit en medvetenhet om att det finns ett behov av kompetensutveckling i kommunikation och metoder för att föra dialog. I många fall har just arbetet med demokrati och delaktighet också lett till att man nyttjat befintlig kompetens inom kulturarvsarbetet, exempelvis samarbeten mellan pedagoger och kulturmiljövårdare på museerna. Sådana ämnesövergripande samarbeten har uppfattats som positiva.

Det finns mycket få exempel inom Agenda kulturarv där man faktiskt prövat metoder för delaktighet för att förena kunskap och värderingar som används inom kulturmiljövården med brukarnas. De exempel som finns har i huvudsak baserats på samarbeten med skolan.

Perspektiv som etnicitet och genus är intressanta i en diskussion om ökad demokratisk förankring och delaktighet i kulturarvsarbetet. Särskilt med tanke på att sådana perspektiv präglar många politikområden idag. En av avsikterna med Agenda kulturarv har varit att ge kulturarvsfrågorna en självklar roll i samhällsutvecklingen. Även här finns mycket få exempel på konkreta insatser med utgångspunkt i dessa perspektiv inom Agenda kulturarv, även om betydelsen av en mångfald av historier har lyfts fram under projektet. Hur man ska gå till väga för att väga in frågor om mångfald i det dagliga arbetet har i mycket liten utsträckning belysts inom projektet.

Roll- och ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården – mer samverkan

Roll- och ansvarsfördelningen inom kulturmiljövården har kommit att bli centralt i de flesta organisationers verksamhet inom Agenda kulturarv. Att denna var otydlig var också något som lyftes fram i omvärldsanalyserna 2002. Tydliggörandet av roll- och ansvarsfördelningen mellan de olika organisationerna blev naturligt en del av arbetet inom Agenda kulturarv. Genom villkoret att ansökningarna om bidrag inom projektet skulle göras av länsstyrelse och länsmuseum gemensamt uppmanades de olika parterna till ett samarbete, som i de flesta fall fortsatt med gott resultat under hela projektperioden.

Flera menar att samverkan mellan exempelvis länsstyrelse och länsmuseum har förbättrats genom Agenda kulturarv. Några har inom projektet funnit stabila samverkansformer som borgar för en god förvaltning i framtiden, t ex genom att skapa ett regionalt kulturarvsråd, där flera olika aktörer ingår. Flera var dock fortfarande vid tiden för egenutvärderingen osäkra på hur den samverkan man upprättat inom projektet skulle fortlöpa i framtiden. I några fall menar man att ett resultat om något är att man åtminstone påbörjat samtal kring rollerna mellan de olika kulturarvsinstitutionerna, men att frågan om hur man fördelar *ansvaret* fortfarande inte är löst. I ett litet antal län ansåg man sig redan innan Agenda kulturarv ha så goda samverkansformer mellan regionala museer och länsstyrelse att detta inte var något man fokuserade på i sitt arbete.

I några län har Agenda kulturarv drivits av endast länsstyrelsen eller länsmuseet. Anledningarna till detta har varit mycket olika, men det finns ett fåtal exempel på att konflikterna mellan kulturmiljöinstitutionerna är så stora att den ena parten valt att stå utanför förändringsarbetet. I andra fall har den ena organisationen befunnit sig i ett internt förändringsarbete, t ex orsakat av bristande resurser, och därmed inte haft möjlighet att delta i Agenda kulturarv.

Erfarenheterna av hur man arbetat med roll- och ansvarsfördelningen visar att det i de flesta fall finns goda förutsättningar att lösa detta regionalt. I de gemensamma diskussioner som förts inom Agenda kulturarv har frågan om en statlig utredning om förtydligandet av ansvarsfördelningen mellan läns museer, länsstyrelser, RAÄ och kommunerna diskuterats. Samordningsgruppen för Agenda kulturarv har dock beslutat att inte lyfta fram detta, eftersom man menar att frågan har stora möjligheter att lösas regionalt.

Lagstiftning på kulturmiljöområdet

Inom Agenda kulturarv har även den befintliga lagstiftningen inom kulturmiljövården kommit att diskuteras. Detta är bland annat en konsekvens av diskussionerna om ökad delaktighet i kulturarvsarbetet. Mot bakgrund av samtalen inom Agenda kulturarv och de rådande målen för kulturmiljövården anser många att terminologin i kulturminneslagen (KML) är föråldrad. I 3 kapitlet i KML anges exempelvis att endast byggnader eller bebyggelsemiljöer som är *synnerligen märkliga* kan bli byggnadsminnen. Likaså anser flera att det förhållningssätt som man anser präglar kulturminneslagen inte stämmer överens med de förhållningssätt som kommit att präglar Agenda kulturarv, där kulturarvsarbetet ska befinna sig mitt i samhället och i högre utsträckning utgå från samtiden. Även plan- och bygglagens (PBL) skydd av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse har diskuterats, då Agenda kulturarv kommit att beröra kommunernas roll i kulturarvsarbetet.

Många har därför lyft frågan om ett behov av uppdatering av lagstiftningen som anknyter till kulturmiljövårdens arbete, men några särskilda insatser för att driva denna fråga har inte gjorts inom projektet. Somliga har ansett att det egentligen inte är lagstiftningens terminologi och förhållningssätt som är problemet, utan snarare dess tillämpning. Här har även RAÄ:s roll betonats, då myndigheten ger ut allmänna råd till hur lagstiftningen ska tillämpas.

Eftersom en utredning av delar av KML och PBL redan pågår har samordningsgruppen beslutat att avvakta dess resultat. Utredningen Skyddet för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse m.m. (Dir. 2002:96) har till uppgift att pröva roller och ansvar för länsstyrelser, RAÄ och kommuner i tillämpningen av bestämmelserna om skydd för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. I direktiven ingår också att beakta *”betydelsen av ökad lokal och regional delaktighet i och förståelse för bevarandet av bebyggelsens kulturhistoriska värden”* (Dir. 2002:96).

Samarbetsparter i det regionala arbetet

De flesta län har fokuserat en stor del av sitt arbete med Agenda kulturarv på samverkan med andra aktörer. De två parter, utöver länsstyrelse och länsmuseum, som flest län valt att bjuda in i sitt arbetet inom Agenda kulturarv är kommunerna och hembygdsföreningarna/-förbunden. I kommunerna har man framför allt vänt sig till olika kommunala förvaltningar, men även sökt kontakt med kommunpolitiker.

Både kommuner och hembygdsföreningar/-förbund har varit representerade i mångas arbets- eller styrgrupper regionalt och därmed kontinuerligt deltagit i diskussioner och beslut om förhållningssätt och inriktning. De har också deltagit vid inlämningar av återrapporteringar och deltagit i arbetskonferensen Majmötet och på så vis givit underlag till skrivningarna i programförklaringen.

I flera län har man genom enkäter eller intervjuer med företrädare för kommuner och hembygdsföreningar tagit reda på deras kunskap, förhållningssätt och vilja att ha en utökad samverkan med kulturmiljövården eller kulturarvsarbetet. Erfarenheterna från samverkan med dessa två aktörer är utan tvekan mycket positiva. I några fall har man upplevt att det varit svårt att etablera kontakt med kommunpolitikerna, inte på grund av ointresse, utan snarare på grund av tidsbrist. År 2002 var det också valår, vilket kan ha påverkat möjligheten att samverka med kommunpolitiker som var mitt uppe i sitt valarbete. Syftena med kontakterna med politiker har både varit att öka deras medvetenhet om kulturarvets roll i samhällsomvandlingen och att etablera framtida samarbete.

Lärdomar av hur man söker kontakt med andra visar att det är lättare att delta i möten eller på arenor som är deras egna, än att förvänta sig att de ska komma till forum som kulturarvsorganisationerna anordnar. I många fall har det också visat sig att kommunernas företrädare vill ha mer kunskap om kulturarvsfrågor och i några län planerar man att följa upp sina kontakter med utbildningar som vänder sig till kommunala politiker och tjänstemän. De flesta kommuner tycks vara nöjda med den organisation som råder inom

kulturmiljövården och ser snarare ökad samverkan som ett sätt att tydliggöra det kommunala ansvaret för kulturmiljöerna, framför att anställa egna experter på området.

Sammantaget har många olika aktörer utöver kommuner och hembygdsföreningar varit inbjudna att delta i diskussionerna inom Agenda kulturarv och vilka man valt har i stor utsträckning påverkats av de regionala förutsättningarna. Vilka organisationer som har uppdrag inom kulturmiljövården, vilka etablerade kommunala kontakter som funnits och vilka som varit representerade i läns museernas styrelser är exempel på sådana regionala förutsättningar. I vissa fall har verksamheten inom Agenda kulturarv utgått från befintliga nätverk, exempelvis för regional tillväxt. Några exempel på aktörer man valt att samverka med är arkiv, bibliotek, skolor, landsting/regioner och ideella organisationer. I de flesta län har även kommunala museer deltagit aktivt i Agenda kulturarv, särskilt i de län där de kommunala museerna har regionala uppdrag (exempelvis stadsmuseer). Aktörer som man anser att man borde ha bjudit in i högre grad är till exempel bostadsbolag, idrottsrörelsen och andra ideella föreningar. I några fall har man till möten, konferenser och liknande bjudit in exempelvis representanter för roll- och konfliktspelsföreningar, men i mycket få fall har man etablerat ett samarbete med sådana.

Även enskilda har i flera fall inbjudits att delta i arbetet inom Agenda kulturarv. I de flesta fall har man undersökt hur allmänheten förhåller sig till och värderar frågor om kulturarv och kulturmiljö, genom opinions-/medborgarundersökningar, fokusgrupper eller intervjuer. I de fall allmänheten bjudits in till möten och seminarier inom Agenda kulturarv har inbjudan i många fall skett genom annonser i media. De som då valt att komma till mötena, har med största säkerhet tillhört gruppen ”intresserad allmänhet”.

Genom opinions- eller medborgarundersökningarna har ett representativt urval av befolkningen nåtts. Eftersom det tar tid och är relativt dyrt att genomföra sådana blev resultaten från de flesta sådana tillgängliga först under slutet av 2002 eller under 2003. Det var också första gången som frågor om kulturarv och kulturmiljöer ställdes i sådana undersökningar. När utvärderingsmaterialet samlades in var det fortfarande oklart *hur* man skulle använda sig av dessa undersökningar i förändringsarbetet.

Samverkan med andra aktörer och samverkan med grupper som normalt inte bjuds in att delta i kulturarvsarbetet visar alltså på en stor bredd. I de flesta fall har det handlat om aktörer som man kunde förvänta sig att det redan fanns etablerade samarbeten med inom kulturarvsarbetet – kommuner och hembygdsföreningar. Men några exempel på mer nyskapande kontakter finns också. I egenutvärderingen framkom att flera anser att man borde ha involverat fler aktörer och involverat dem tidigare i sitt arbete med Agenda kulturarv, eftersom erfarenheterna från samverkan med andra är så goda. Många har prövat för kulturmiljövården nya metoder för att samverka eller undersöka andras uppfattningar om kulturarv. Erfarenheterna av såväl kvantitativa som kvalitativa metoder har uppfattats som positivt av dem som genomfört sådana. Då flera län genomfört sådana undersökningar skulle det vara möjligt att dra sammanfattande slutsatser från samtliga sådana, vilket ännu inte gjorts inom projektet.

Möjligheter för medarbetare att delta i Agenda kulturarv

En strävan inom Agenda kulturarv har varit att etablera en samsyn kring kulturarvsarbetets värdegrund och framtida inriktning. En förutsättning för detta var att alla medarbetare i kulturarvsarbetet gavs möjlighet att delta i samtalet. I så gott som alla organisationer har man också haft en sådan strävan.

Metoderna för att möjliggöra för medarbetarna att delta i samtalet har skiftat mycket, eftersom antalet regionala organisationer och antalet medarbetare skiftar mycket mellan olika län. På RAÄ är dessutom antalet medarbetare totalt större än i de andra organisationer som deltagit i Agenda kulturarv. Genom exempelvis intervjuer, stormöten, interna seminarier och enkäter har dock kontaktpersonerna möjliggjort för medarbetarna att delta. I många fall har Agenda kulturarv varit en punkt på dagordningen vid ordinarie möten, exempelvis vid verksamhetsplanering.

I egenutvärderingen är det flera som anser att de borde ha arbetat mer med att engagera *alla* i kulturarvsorganisationerna. Det har dock inte varit självklart att *alla* i kulturarvsorganisationerna själva varit intresserade av att delta i Agenda kulturarv och *alla* har inte heller haft möjlighet att avsätta tid för arbetet. Som tidigare nämnts har det i några fall varit oklart i vilken utsträckning kontaktpersonen haft mandat att engagera all personal, särskilt i den organisation där kontaktpersonen själv inte varit anställd. Flera nämner i utvärderingarna att de arbetsförhållanden som råder på många arbetsplatser, med många uppdrags- och projektanställda som är beroende av extern finansiering, har försvårat förankringen av Agenda kulturarv. Sådana arbetsformer är knappast idealiska om du vill skapa möjlighet för *alla* att delta i ett förändringsarbete. De flesta kontaktpersoner har dock ägnat en stor del av sin tid åt att just bereda möjlighet för *alla* att delta i samtalet om kulturarvsarbetets framtida förhållningssätt.

Vid nästan samtliga utvärderingsseminarier nämndes att den första programförklaringstext som skickades ut hösten 2003 gjorde det lättare att engagera *alla* medarbetare. En konkret text, där delar av diskussionerna som förts inom projektet fanns återgivna, gjorde det uppenbarligen lättare för *alla* att förhålla sig till Agenda kulturarv. För dem som inledningsvis varit skeptiska till eller ointresserade av förändringsarbetet blev programförklaringen ett resultat som gick att ta ställning till.

En "Agenda-anda"

Svårigheter med att identifiera tydliga resultat

De flesta som deltog i utvärderingsseminarierna ansåg att det var svårt att definiera resultaten av Agenda kulturarv medan arbetet fortfarande pågick eller var på väg att avslutas. Man menar att Agenda kulturarv varit en process där man diskuterat vilka förhållningssätt som ska präglade kulturmiljöarbetet. Många nämner också att det stora arbetet nu återstår, med att göra andra prioriteringar än tidigare i sitt arbete.

Ytterligare en aspekt är att flera har svårt att tydligt påvisa vad som är en effekt eller ett resultat av just Agenda kulturarv, då många nämner att hela projektet är en del i en större och redan pågående förändringsprocess. Trots detta menar i stort sett alla att det arbete man gjort inom Agenda kulturarv inte hade genomförts nu om det inte hade funnits särskilda resurser att tillgå. Resurserna som Agenda kulturarv medfört anser man ha givit den pågående förändringen en skjuts framåt. Att personerna i utvärderingen har svårt att identifiera resultaten av projektet medan det knappt är avslutat är inte anmärkningsvärt, då det till stora delar handlar om att förändra strukturer och tankemönster.

Samtidigt menade flera personer att hela Agenda kulturarv varit en del i en redan pågående förändring inom kulturarvsarbetet, eller åtminstone kulturmiljösektorn. Det är ett rimligt antagande, eftersom många av de tankegångar som diskuterats inom Agenda kulturarv återfinns i regeringens kulturpolitiska proposition (1996/97:3 Kulturpolitik) och i kulturmiljöpropositionen (1998/99:114 Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål). RAÄ:s omvärldsanalys för år 2002, Det dynamiska kulturarvet, är en av flera texter där de förhållningssätt som diskuterats inom Agenda kulturarv återfinns. Här förs exempelvis resonemang kring kulturarvets funktion för demokratisering, delaktighet och tillgänglighet, om kulturarvssektorns möjligheter och ansvar för ett mångkulturellt perspektiv och om kulturmiljöarbetets funktion i arbetet med den långsiktigt hållbara utvecklingen. Detta är inte heller i alla stycken synsätt som enbart präglar kulturarvsarbetet, utan snarare en del i ett samhällsperspektiv där frågor om mångkultur, demokrati, medborgarinflytande, 24-timmarsmyndigheter och hållbar utveckling lyfts fram i många olika sammanhang.

Ett nytt sätt att tänka

På flera av utvärderingsseminarierna nämndes att Agenda kulturarv etablerat ett slags "tänkande", ett förhållningssätt till arbetet. Detta menade man är något som idag finns hos många av dem som deltagit i projektet. Till skillnad mot tidigare så är det idag många fler som reflekterar kring sitt arbete i termer som demokrati, delaktighet, medborgardialog, samverkan, öppenhet, att inte vara marginaliserad, att arbeta preaktivt och så vidare. Detta uppfattas av dem som deltog i seminarierna som något nytt och som den stora skillnad mot tidigare som Agenda kulturarv fört med sig.

Inom Agenda kulturarv har man kunnat konstatera att dessa förhållningssätt inte präglar hela kulturmiljöverksamheten, trots att det offentligt finansierade arbetet inom kulturmiljövården utgår från de målsättningar som riksdagen beslutat ska gälla för verksamheten. Den funktion som Agenda kulturarv har haft i det här sammanhanget är att fler har deltagit i samtalet om dessa förhållningssätt. Agenda kulturarv har också inneburit ett sammanhang där dessa frågor kunnat diskuteras, vilket i utvärderingen uppfattas som mycket positivt. Hur många och vilka, utöver de som själva aktivt arbetat med projektet, som idag förhåller sig till sitt arbete i en ”Agenda-anda” är utifrån detta material omöjligt att säga, då rapporten baserar sig på länens och RAÄ:s egenutvärderingar. Här görs inte heller någon analys av de sammanhang som Agenda kulturarv ingått i ur ett brett samhällligt perspektiv. Båda dessa utgångspunkter skulle kunna vara intressanta att belysa i en kompletterande utvärdering.

Den stora effekt som Agenda kulturarv som helhet har haft på verksamheten är alltså att många fler nu deltagit i diskussionerna kring hur kulturmiljövården i framtiden ska arbeta, med vilken eller vilka inriktningar, hur den demokratiska förankringen ska ske och hur man gör kulturmiljövården mer demokratiskt slagkraftig.

I egenutvärderingen har det vid några tillfällen fällt kommentarer om att alla inom kulturmiljövården idag inte delar de uppfattningar om arbetet som diskuterats inom Agenda kulturarv. Detta gäller både på chefsnivå och övriga medarbetare. Ett påpekande från en chef inom kulturmiljövården var att man i de chefsgrupper som var med och initierade hela Agenda kulturarv, trott att alla var ense om behovet av ett ideologiskt förändringsprojekt. När projektet nu avslutas framstod denna enighet inte längre som lika självklar. En anledning till detta kan vara att syftet med Agenda kulturarv inledningsvis uppfattades som så övergripande att alla kunde ansluta sig till det. När de övergripande resonemangen konkretiserades blev det uppenbart att förhållningssätten också skulle få konsekvenser för verksamheten, vilka alla kanske inte är beredda att ställa upp på. Frågan om i vilken utsträckning chefsgrupperna i de organisationer som initierade Agenda kulturarv gemensamt ansluter sig till projektets resultat är inte utredd ytterligare i utvärderingen, men det är möjligt att genom exempelvis intervjuer eller enkäter göra så.

Kritik mot förslaget till programförklaring

Den programförklaringstext som sänts ut på remiss under hösten 2003 kom att lyftas fram vid varje utvärderingsseminarium och även i flera av de skriftliga egenutvärderingarna i samband med återrapporteringen. Då såväl länen som RAÄ vid tiden för utvärderingsseminarierna var mitt uppe i att formulera sina remissvar, betonades inledningsvis att seminarierna i första hand *inte* skulle behandla programförklaringen. De synpunkter som framkom vid seminarierna som var kopplade till frågeställningarna i utvärderingen beaktades däremot.

Vid alla seminarier nämndes att man uppfattade skrivningarna i den dåvarande programförklaringstexten som ett stort glapp jämfört med de diskussioner som förts i länen och på RAÄ. Man kunde alltså inte identifiera det egna arbetet med formuleringarna i programförklaringen. Här tog man också upp att man haft mycket höga förväntningar på programförklaringen - den skulle ge en sammanfattande bild av allas diskussioner. Bland annat såg man programförklaringens innehåll och utformning som ett tecken på att man haft små möjligheter att påverka projektets inriktning och programförklaringens innehåll. Flera hade tidsmässigt anpassat sitt arbete till det nationella arbetet med texten. Ett antal län har, liksom RAÄ, inom Agenda kulturarv färdigställt eller lagt upp riktlinjer för egna handlingsprogram eller strategidokument och många ville i detta arbete ha den nationella programförklaringen som utgångspunkt. Detta upplevde man alltså inte som möjligt när texten sändes ut under hösten 2003.

De remissvar på programförklaringstexten, som sändes in av en rad olika organisationer, kom dock inte att vara fullt så kritiska som man var vid utvärderingsseminarierna. Vid en närmare granskning visade det sig att man i länen och RAÄ till stora delar höll med om de grundläggande värderingar och förhållningssätt som fanns återgivna i texten, men bland annat vände sig mot att den också präglades av en stark självkritik. Även detta var något som lyftes vid utvärderingsseminarierna. Man upplevde det som om man i alla år arbetat med fel metoder, fel utgångspunkter och förhållningssätt och att denna negativa självbild inte överensstämde med verkligheten. Någon nämnde också att man ansåg att den negativa självbild inledningsvis präglade hela Agenda kulturarv. Om omvärldsanalyserna, där både styrkor och svagheter identifierades, hade tidigarelagts och vikten av dessa hade betonats ytterligare kunde det ha inneburit ett förtydligande av såväl positiva som negativa egenskaper hos kulturmiljövården.

Om målet att Agenda kulturarv ska resultera i en gemensam operativ programförklaring har blivit uppfyllt går i dagsläget inte att bedöma, då texten i skrivande stund inte är färdig. Det finns dock några exempel på att län, liksom RAÄ, har skrivit egna programförklaringar eller dokument som innehåller strategier för det framtida kulturarvsarbetet. Dessa utgår från de diskussioner som förts under de senaste två åren, men är anpassade till respektive organisationers förhållanden. Detta är en tydlig effekt av Agenda kulturarv. Flera län satte som mål för sitt arbete att formulera strategi- eller policydokument för de regionala kulturarvsaktörerna och även sedan Agenda kulturarv avslutats kommer troligen fler sådana att färdigställas.

Oväntade resultat

På utvärderingsseminarierna lyftes frågan om deltagarna kunde se några mervärden eller synergieffekter av arbetet inom Agenda kulturarv. Likaså efterfrågades synliga resultat, som inte varit planerade eller förväntade från början. Reflektionerna kom till stor del att handla om personliga erfarenheter och relationer. Mycket kan sammanfattas som att arbetet med Agenda kulturarv givit ett mervärde för dem som arbetat med projektet, genom att de fått erfara att det finns många som arbetar åt samma håll. Man står alltså inte ensam i sin

personliga vilja att förändra arbetssätt och inriktning, vare sig inom kulturmiljövården eller i relation till omvärlden. Inom projektet har det skapats relationer mellan olika individer och mellan olika organisationer, vilket man uppfattar som positivt. Det kan vara länsövergripande kontakter som är nya eller att människor som tidigare inte varit delaktiga i kulturarvsarbetet nu åtminstone har blivit inbjudna att delta.

Andra erfarenheter är en insikt om att de nätverk och kontakter man har byggt upp inom projektet inledningsvis kommer att innebära en ökad arbetsbörda att förvalta. Likaså nämner någon att arbetssätt som innefattar demokrati och förankring hos många parter, kräver mycket tid. Detta beskrivs inte som något negativt utan snarare som en medvetenhet om att de positiva erfarenheterna kan ta mer tid till en början, innan prioriteringar och metoder har utkristalliserat sig. Ytterligare någon menar att Agenda kulturarv kan få konsekvensen att rollerna mellan chefer och anställda måste förändras som en följd av nya arbetssätt och förhållningssätt.

Några få konkreta exempel på synergieffekter återfinns inom projektet. Då handlar det om att någon eller några av de samverkansparter man haft inom Agenda kulturarv tagit egna initiativ till att arbeta i "agenda-anda". Det finns exempelvis kommunala initiativ till att göra en agenda för kulturarv i dialog med boende och brukare, något som inte direkt initierats inom projektet men som är en följd av de kontakter som byggts upp och diskussioner som förts. I "agenda-andan" ingår också att förlita sig på att andras engagemang för kulturarv är något positivt som kan skötas utan den professionella kulturmiljövårdens inblandning.

Strategier för förvaltning av Agenda kulturarv i länen och på RAÄ

Vid utvärderingsseminarierna lyftes frågan om vilka strategier de olika organisationerna hade för att införliva erfarenheterna av Agenda kulturarv i den löpande verksamheten. Flera var då ännu osäkra på hur resultaten skulle förvaltas, eftersom många fortfarande var mitt uppe i arbetet. Som tidigare nämnts finns dock exempel på län som, liksom RAÄ, formulerat strategier för kulturarvsarbetet de kommande åren. Dessa initierades inom Agenda kulturarv och utgår från de diskussioner som förts inom projektet.

Många påpekade också att roller och ansvar mellan länsstyrelser och läns museer blivit tydligare som ett resultat av Agenda kulturarv. I några fall har man etablerat regionala mötesformer med representanter från även kommuner och hembygdsföreningar, där viktiga policyfrågor inom kulturarvsarbetet ska diskuteras.

Några län har som ett resultat av arbetet inom Agenda kulturarv fört in kulturarv som egna områden i regionala tillväxtplaner. Flera nämner i utvärderingarna också att verksamhetsplaneringen inför 2004 kommit att präglas av de två senaste årens diskussioner. Vilka faktiska effekter sådana skrivningar får för kulturarvsarbetet i framtiden går inte att bedöma i dagsläget.

På RAÄ har man inrättat en tillfällig tjänst för att försäkra sig om att erfarenheterna från Agenda kulturarv förvaltas inom myndigheten. Agenda kulturarv kom också att präglade villkoren för fördelningen av bidraget till kulturmiljövård inför 2004. Här valde RAÄ att prioritera insatser för att öka medborgarnas förståelse för och delaktighet i kulturarvet samt projekt med utgångspunkt i Agenda kulturarv. Omkring en tredjedel av länens äskanden anslöt sig tydligt till dessa villkor och prioriteringar, varav ett antal beviljades medel.

Exempel på länens och RAÄ:s strategier för att förvalta Agenda kulturarv beskrivs mer utförligt i projektets slutrapport. (*Agenda kulturarv - slutrapport*)

Referenser

Det dynamiska kulturarvet: Omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2002,
Riksantikvarieämbetet.

Förordningen (2001:1052) om bidrag till satsningar inom projektet Agenda kulturarv

Omfördelning av medel till länsstyrelserna på anslaget 28:26, anslagspost 1, Bidrag till kulturmiljövård för Agenda kulturarv, 2003-02-11 (beslut första fördelningstillfället) samt 2003-07-07 (beslut andra fördelningstillfället)

Omfördelning av medel till länsstyrelserna på anslaget 28:27, anslagspost 1, Bidrag till kulturmiljövård för Agenda kulturarv, 2002-03-05 (beslut första fördelningstillfället) samt 2002-05-28 (beslut andra fördelningstillfället)

Principer och villkor för bidrag till satsningar inom projektet Agenda kulturarv, 2002-03-22

Projektplan Agenda kulturarv, datum saknas

Projektplan för Agenda kulturarv, 2001-02-28

Övriga referenser

Brev för utlysning av bidrag till satsningar inom Agenda kulturarv, första och andra fördelningstillfället 2002 samt första och andra fördelningstillfället 2003

Länens och RAÄ:s ansökningar om bidrag till kulturmiljövård för Agenda kulturarv inför 2002 och 2003

Länens omvärldsanalyser, utförda under 2002

Länsstyrelsernas ansökningar till RAÄ om bidrag till kulturmiljövård inför 2004

Utvärderingsseminarier: Växjö 2003-11-24, Örebro 2003-12-09, Stockholm 2003-12-10, Umeå 2003-12-11

Åtterrapporeringar från länen och RAÄ av bidragsanvändningen inom Agenda kulturarv 2002 och 2003